

Troyacademy 5 (2), 273-294, 2020
Geliş/Received: 21.05.2020 • Kabul / Accepted: 22.10.2020
doi: <https://doi.org/10.31454/usb.740777>

Fahri Korutürk'ün İran Gezisi Çerçevesinde Türkiye-İran İlişkilerinin Ulusal Basında Temsili

Suna ALTAN *

Öz

Tarihsel süreçte, Türkiye-İran ilişkileri tek bir çizgide devam etmemiştir. Türkiye'de ve İran'da değişen siyasi hayat ve mevcut dünya koşulları neticesinde, iki ülkenin de dış politikasında net bir çizgi yakalanamamıştır. 1960'lı yıllarda başlayıp 1970'lerde had safhaya ulaşan ve 1974'te de Barış Harekâtına vesile olan Kıbrıs sorunundan dolayı, ABD'nin Türkiye'ye uygulamış olduğu ambargo politikası, çok ciddi sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, dış politikada var olan sıkıntıları bertaraf etmek isteyen Türkiye, çözüm olarak İran'la yakınlaşmayı tercih etmiştir. Ekonomik olarak yükselişte olan İran'ın karşılıklı menfaatler çerçevesinde, Türkiye'ye yardım edebileceği düşünülmüştür. Bu düşünceler ve gelişen koşullar neticesinde, İran Şahı'nın Türkiye devlet başkanını İran'a davet etmesiyle, Korutürk'ün İran ziyareti gerçekleşmiştir. Türkiye'nin sıkıntılı döneminde alınan bu karar geniş yankı bulmuş; ziyaret, ulusal basın tarafından yakından takip edilmiştir. 2-11 Haziran tarihleri arasında, 18 farklı gazete Korutürk'ün gidişi, dönüşü, imzalanan antlaşma ve iki ülke arasındaki ilişkiler gibi değişik konularda çok sayıda haber yapmıştır. Bu çalışmada, Korutürk'ün 1975 yılı Haziran ayında gerçekleştirdiği 5 günlük İran gezisinin, 5-9 Haziran tarihli ulusal gazetelerde nasıl temsil edildiği analiz edilecektir. Bu analiz çerçevesinde, sonuç olarak farklı siyasal ve ideolojik görüşlerde olsalar da, yazılı basının Türkiye ile İran arasında ilişkilerin geliştirilmesi konusunda hem fikir olduğu ortaya konulmuştur. Böylelikle sadece dönemin hükümetinin değil, Türkiye medyasının ve kamuoyunun da İran'la geliştirilecek ilişkilere yaklaşımı açığa çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basın, Ekonomi, İran, Türkiye, Ziyaret.

The Representation Of Turkey And Iran Relations In The National Press Connected With Fahri Korutürk's Trip To Iran

Abstract

Turkey-Iran relations in the historical perspective did not continue in one line. With the changes both in Turkey and Iran in terms of political life and in line with the changing conditions in the world, a clear line in the foreign policy of both countries could not be achieved. Starting in the 1960s and the 1970s that reached its peak in 1974 due to the Cyprus problem, which was conducive to the Peace Operation, the US embargo policy applied to Turkey caused very serious problems. In this context, Turkey trying to eliminate the problems that exist in the foreign policy has chosen a rapprochement policy with Iran as a solution. Within the framework of mutual interests with Iran, which was economically on the rise, it was anticipated that Iran could help Turkey. As a result of these considerations and developing conditions, Korutürk's visit took place after the invitation of Turkish President to Iran by the Shah of Iran. This decision taken during the Turkey's troubled period has found a wide echo; thus, the visit was closely followed by the national press. Between 2-11 June, 18 different newspapers reported on various

*- Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, ORCID:0000-0002-7388-30-14, suna.altan@igdir.edu.tr

issues such as the departure and return of Korutürk, the signed agreement and the relations between the two countries. In this study, it was analyzed how Korutürk's 5-day trip to Iran in June 1975 was represented in national newspapers between the dates of June 5 and 9. In this analysis, even though they are of different political and ideological opinions as a result, all the written press acted in harmony with respect to the need of developing relations with Iran. Thus, not only the approach of government of the time, but also that of the Turkish media and public to dealing with the development of relations with Iran are all revealed.

Keywords: Press, Economy, Iran, Turkey, Visit

GİRİŞ

Türkiye ve İran aynı coğrafyada bulunmaları münasebetiyle kadim komşuluk ilişkilerine sahip olan iki devlettir. Kültür ve medeniyetin mirasçısı olan iki devlet dünya tarihi bakımından ayrı bir öneme sahip olmuşlardır. Tarihsel süreçte iki devlette de sosyal siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler meydana gelmiştir (Modirşahçeci, 2008: 33-34). İran ile ilişkilerde Osmanlı Devleti döneminde sorunlar yaşanmış olsa da, Milli Mücadele yıllarında yakınlaşmaya dair ilk adımlar atılmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından Türkiye-İran ilişkilerinde yakınlık düzeyinin artırılması için çabalansa da, 1923-1926 yılları arasında yürütülen ilişkilerde sınır ihlallerinden ufak bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Fakat bu anlaşmazlık 1926 yılında *Emniyet ve Muahedenet Muahedesi (Dostluk ve Güvenlik Antlaşması)* ile sona erdirilmiştir. Anlaşmazlığın sonlandırılmasının ardından iki ülke arasındaki gergin ilişkiler geçici *Ticaret Antlaşması'nın* imzalanmasıyla birlikte yumuşamıştır. (Yıldırım, 2011: 65 ve 72) 1930 yılına kadar yürütülen sıcak ilişkiler, 1930 yılında Ağrı'da² yaşanan ayaklanma olayında İran'ın isyana karşı tavrından dolayı iki ülke arasında soğuk rüzgârların esmesine neden olmuştur. Yapılan ikili görüşmeler neticesinde 1932 yılında iki ülke arasında "*Türkiye ile İran Hudut Hattının Tayinine Dair İtilafnamesi*" ile "*Türkiye-İran Arasında Uzlaşma, Adli Tevsiye ve Hakem Muahedenamesi*" adlı antlaşma imzalanmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2.27.30.2, 27.04.1932; Cin, 2007: 114; Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 1933:105). Böylece iki ülke arasında yürütülen ilişkilerde iyileşmenin sağlanması antlaşmalarla desteklemiştir. 1932 yılında "*Türkiye-İran Arasında Dostluk Muahedenamesi*" ile "*Emniyet Bitarafılık ve İktisadi Emek Beraberliği Muahedenamesi*", (BCA, 30.01.261.762.14/ 05.12.1932) gelişen ilişkilerle birlikte 1934 yılında da *Güvenlik Tarafsızlık Antlaşması* imzalanmıştır. Antlaşmalarla iki ülke arasındaki ticaret, ulaşım, sınır güvenliği ve ekonomi gibi birçok konuda ortak kararlar alınmıştır (Soysal, 2000: 429).

Türkiye ile İran arasındaki karşılıklı güven ortamı antlaşmalarla devam ettirilmiştir. Değişen dünya şartlarına karşı uluslararası arenada birliklilikler yeniden düzenlenmeye başlanmıştır. Türkiye, yeni dünya şartları gereğince İran, Irak ve Afganistan'la birlikte yeni bir oluşum içinde olmak istemiştir. Türkiye, diğer 3 devletin de durumlarını göz

2- Ağrı isyanı konusunda detaylı bilgi için Bkz. Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar 1924-1938, *Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı*, Ankara 1972.

önüne alarak *Saldırmazlık ve Dostluk Antlaşmasının* hazırlanmasında öncü olarak rol almıştır. Kurulması öngörülen birlik ile yapılmak istenilenler; sınır sorunlarına kalıcı çözümler, ülkelerin bağımsızlıkları ve egemenlikleri vurgulanması olacaktır. Paktın görüşmeleri ilk olarak 2 Ekim 1935'te Cenevre'de yapılmıştır. 8 Temmuz 1937'de Tahran'da Sadabad Sarayı'nda bu pakt imzalanmıştır. 25 Haziran 1938'de Sadabad Paktı yürürlüğe girmiştir(Karpat, 2009:189; Akdevelioğlu- Kürkçüoğlu, 2014: 365-368), bu paktla birlikte Türkiye-İran ilişkilerinde yakınlık ve işbirliği devam etmiştir. 1938'de Atatürk'ün ölümünün ardından Türkiye'de olduğu gibi İran'ın da içişlerinde değişimler yaşanmıştır. Rıza Şah Pehlevi 1941 yılında tahttan çekilme kararı almış, yerine İran tahtına oğlu Muhammed Rıza Şah geçmiştir. Muhammed Rıza Şah yönetiminde modernleşme ve batılılaşma politikaları yürütülmüştür(Gorthwait, 2018: 203).

1941 yılı itibariyle Türkiye ve İran iç işlerinde değişimler yaşamaya devam etmiştir. Türkiye siyasi hayatındaki büyük dönüşüm 1950 yılındaki seçimlerin ardından Demokrat Parti siyaset sahnesine çıkmasıyla yaşanmıştır. Demokrat Parti'nin iktidarıyla birlikte Türkiye'de birçok konuda değişim yaşanmıştır(Koçak, 2018: 15-20). Yeni yönetime dair en çok merak konusu yaşanan değişimle birlikte dış politikada nasıl bir yol izleneceği üzerinde olmuştur. Demokrat Parti'nin oluşturduğu yeni yönetimin dış politika çizgisi, bölgede komşularıyla barış, huzur ve işbirliği içinde bulunmak üzerine olmuştur. Bunun ilk somut örneğini de Bağdat Paktı oluşturmuştur. İlk olarak Türkiye-İrak arasında 24 Şubat 1955 tarihinde imzalanmış olan bu antlaşmaya, İran 3 Kasım 1955'te katılmıştır. Paktın amacı imzacı devletlerin güvenlikleri ve savunmaları için işbirliği üzerine olmuştur. İran'ın pakta katılması, İran'ın dış politikasında yeni bir dönemin başladığının işaretini vermiştir. Şah, bu zamana kadar İran'ın izlemiş olduğu tarafsızlık politikasından ayrılarak, batıya yakınlaşan bir politikaya yönelmiştir. Paktın üyeleri toplanarak askeri planlama, ekonomik planlama ve yeraltı faaliyetlerini önleme konularında özel komiteler kurmuşlardır(Tuncer, 2017: 346; Yeşilbursa, 2019: 195-200). Ortadoğu'da yaşanan siyasi gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkilerin yeni seyrini belirlenmiştir. Bağdat Paktı'na üye olan Irak ülke içinde yaşadığı kriz neticesinde paktan ayrılma kararı almıştır. Pakta kalan üyelerin görüşmeleri sonucunda oluşan fikir birliğiyle örgüt merkezi 18 Ağustos 1959'da Ankara'ya taşınarak adı *Merkezi Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organization CENTO)* olarak değiştirilmiştir. Örgütün adı değişmiş olsa da içeriği Bağdat Paktıyla aynı kalmıştır(Soysal, 2000: 494). Yeni örgütün faaliyetlerini ve yönünü ekonomik, kültürel ve teknik işbirliği belirlemiştir(Armaoğlu, 2018: 403). Türkiye-İran ilişkileri yapılan paktlar çerçevesinde gelişmeye devam etmiştir.

1960 yılına gelindiğinde Türkiye'nin siyasi hayatında yaşanan kriz neticesinde ordu yönetime el koymuş ve Demokrat Parti'nin siyasi etkinliğine son verilmiştir(Başgil, 2014: 168). Kurulan, Milli Birlik Komitesi yönetimi CENTO'ya bağlı olduklarını bildirerek, bütün dünya uluslarıyla dostane ilişkilerde bulunmak ve barışa hizmet ettiklerini göstermek istemişler bu konuda da güvence vermişlerdir(Tuncer, 2017: 414). İlişkilerde daha fazla yakınlık ve işbirliği için bir başka kurumun kurulması fikri ortaya çıkmıştır. CENTO'nun üç bölge üyesi Türkiye, İran ve Pakistan arasında ekonomik ve kültürel işbirliğini geliştirme ve kalkınma için *Bölgesel İşbirliği Örgütü'nün (Regional Cooperation*

For Development RCD) 21 Temmuz 1964'te imzalanarak ortak bildirisi yayınlanmıştır. RCD, CENTO'nun ekonomik faaliyetlerinin bölgedeki beklentileri karşılayamadığı bir zamanda ortaya çıkmıştır (Soysal, 2000: 496). İki ülke arasındaki ilişkiler dostane çizgide birlik ve beraberlikle devam etmiştir.

1. 1975 ÖNCESİ TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ VE ZİYARETE KARAR SÜRECİ

1970 yılına kadar aynı çizgide yürütülen Türkiye-İran ilişkileri, 1970 yılı itibarıyla soğukluk dönemine girmiştir. Şah'ın Türkiye'ye karşı yürütmüş olduğu politikalar bu soğukluğun temelini oluşturmuştur. İran Meclisi Türkiye'yle ilişkileri sıcak tutma taraftarıdır fakat Şah, İran meclisine karşı ters politikalar yürütme konusunda karalı davranışlar sergilemiştir. Türkiye'deki sol hareketin içinde bulunan İranlı öğrenciler Şah'a karşı muhalif hareket etmeye başlamışlardır. Türkiye'deki sol hareketin etkinliğinden rahatsız olan Şah, ilişkilere bu durumu yansıtarak Türkiye'ye uzak durmuştur. Bu durum neticesinde Türkiye'nin de dış politikasında İran'a karşı durgunluk yaşanmaya başlanmıştır (Muhtari- Munteziri, :192). İki ülke CENTO ve RCD'nin olağan görüşmelerinin dışında bir araya gelmemiş, yaşanan bu durgunluk soğukluğa neden olmuştur (Çetinsaya, 2001:148). Yaşanan soğukluk İran için bir kayıba yol açmazken, Türkiye için petrol kaybı anlamına gelmiştir. 1973 yılında yaşanan Arap İsrail Savaşı'nda ABD üzerinde baskı yaratmak isteyen petrol üretici ülkeler birliği (*Organization Of Petroleum Exporting Countries OPEC*) petrol fiyatlarını yükseltme kararı almış, bu fiyat artışından Türkiye fazlasıyla etkilenmiştir (Armaoğlu, 2018: 548 549). Artan fiyatlar 1973-74 yıllarında petrol gelirini 5 milyar dolara çıkararak İran'ı artık bir petrol devleti haline getirmiştir (Abrahamian, 2017: 164). İran, petrolden sağladığı yüksek geliri kalkınma faaliyetlerine harcamaya başlamıştır. Uygulamaya konan yeni politikalarla ülke gelirleri artmaya başlamıştır (Albayrak, 2014: 143).

1971 yılı itibarıyla İran zenginleşirken, Türkiye ekonomik çıkmazlarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 1974'de Kıbrıs harekâtından dolayı ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargo ve bunun yanında İran'ın silah alma yarışı iki ülke arasındaki soğukluğu artırmıştır (Çetinsaya, 2001:149). Dış politikada hareketlilik devam ederken Türkiye'nin siyasi hayatında değişimler yaşanmıştır. 1975 yılına gelindiğinde iktidara gelen Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti dış politikada değişime gitmeye karar vermiştir. Bu değişim Türkiye'nin çevresiyle dostluk ve işbirliği çemberi yaratmayı amaçlamıştır. Türkiye yeni dış politika anlayışı neticesinde ilk olarak yönünü yakın komşusu olan İran'a çevirmiştir (Acar, 1976: 35-36). Türkiye, İran'la dostane ilişkiler kurmak için çaba sarf etmeye başlamış, yeni yönetim İran'la dost olmanın ve işbirliği yapmanın menfaatinin olacağını anlamıştır. Ayrıca iyi ilişkilerde sadece iki ülkenin değil bölgenin de istikrarına katkı sağlanacağı düşünülmüştür (Saray, 2006:140). Değişen koşullar sonucunda İran Şah'ı da Türkiye'deki yeni yönetimle aynı fikre sahip olmuştur. Çünkü İran'ın ticaret hayatının canlı kalması Türkiye topraklarına bağlı olmaktadır. Şah, iki yıl önce gerçekleştirmiş olduğu Türkiye ziyareti sonrasında Türkiye devlet başkanını İran'a davet etmiştir. Ancak yaşananlardan dolayı bu ziyaret gerçekleştirilememiştir. Fahri S. Korutürk Cumhurbaşkanlığına

seçilmenin hemen ardından ilk iş olarak bu daveti gündemine almıştır. (Özdemir, 2010: 97) Korutürk'ün İran ziyaretine karar vermesinin ardından kendisine eşlik edecek heyet belirlenmiştir. Ziyaretinde Cumhurbaşkanı ve eşine eşlik edecek olan heyet; Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Kastamonu Senatörü ve Cumhuriyet Senatörü Başkanlık Divanı üyesi Mehmet Çamlıca, Rize Milletvekili ve Millet Meclisi idare amiri Sami Kumbasar, Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Fuat Bayramoğlu, Korgeneral Engin Büyükelçi Oğuz Gökmen, Büyükelçi Semih Akbil, Büyükelçi Yalçın Kurtbay, Büyükelçi Necdet Sezer, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Candemir Önhon, Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Kurmay Albay Hasan Sağlam, Cumhurbaşkanlığı özel doktoru tabip Albay İlhan Uğurtaş, Cumhurbaşkanı yaveri dz. Kurmay Yarbay Çetin Ersarı, Cumhurbaşkanı yaveri hv. Pilot Binbaşı Turan Oral, Cumhurbaşkanlığı Basın Müşaviri Ali Baransel Dışişleri Bakanı Özel Kalem Müdürü Ömer Akbel(BCA, 30.18.01.02.334.423/ 26.05.1975) kişilerden oluşmuştur. Heyette Korutürk'ün belirlemiş olduğu gazetecilerde bulunmuştur.

1975 yılında Türkiye için hayati bir öneme sahip olan bu ziyaret Türkiye ve İran halkını fazlasıyla heyecanlandırmıştır. Bu heyecanını an be an aktarmak isteyen basın mensupları ziyaretin her detayına yer verme çabasında olmuşlardır. Bu çalışmada Türkiye'deki ulusal basının 18 gazetesi; Barış, Son Havadis, Dünya, Tercüman, Milliyet, Güneş, Günaydın, Sabah, Bugün, Zafer, Cumhuriyet, Yeni Ortam, Milli Gazete, İstanbul, Hürriyet, Ortadoğu, Hür Anadolu ve Adalet incelenerek yapılan tarama sonucunda, gazetelerin bu ziyarete karşı bakış açılarını, eleştirileri ve destekleri nasıl yansıttıkları bu çalışmanın ana konusunu oluşturmuştur.

2. FAHRİ KORUTÜRK'ÜN 5 HAZİRAN 1975 TARİHLİ İRAN ZİYARETİNİN BASINA YANSIMALARI

İran seyahatinin programının tamamlanmasıyla birlikte Fahri Korutürk'ün yapacağı ziyaret basında yer bulmaya başlamıştır. Bu ziyaret Türkiye için büyük önem taşımakta, zira basının bu ziyarete göstermiş olduğu ilgi bunun en önemli kanıtı niteliğindedir. Korutürk, İran ziyareti kafilesinde bulunmasını istediği gazetecileri kendisi belirlemiştir. Bu gazetecilerin belirlenmesinde ölçüt olarak tarafsız olanlar tercih edilmiştir. Ziyaretin başlamasından bitişine kadar İranda bulunan gazeteciler yaşananları an be an haberlere yansıtmışlardır. Gazetelerde ilk olarak İrana' gidiş haberleri yer almıştır. Bu haberlere bakacak olursak;

Barış gazetesi, Cumhurbaşkanı Korutürk'le İran Şahı Rıza Pehlevi'nin konuğu olarak resmi bir ziyarette bulunmak üzere bu sabah Tahran'a hareket edeceğini büyük bir manşetle bildirilmiş, Cumhurbaşkanı seçilen Korutürk'ün ilk yurtdışı ziyaretini İrana' yapacak olmasının doğru kararlığına dikkat çekilmiştir(Barış, 2 Haziran 1971). Hürriyet gazetesi, Türkiye gündemine dair önemli olaylardan birinin Korutürk'ün İrana' gerçekleştireceği ziyaret olduğunu bildirmiştir. Korutürk'ün bu ziyaretinin iade-i ziyaret olmasına dikkat çekilmiştir. Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirilmiş, karşılığı verilemediği bu yüzden bu

ziyaretin bir iade-i ziyaret olarak değerlendirilmesi istenmiştir(Hürriyet, 2 Haziran 1975). Son havadis, gidiş haberini Cumhurbaşkanı ve eşinin resmi ziyaret için İran'a gideceğini ve kendisini, eşini Süleyman Demirel ve eşinin uğurladığını bildirmiştir(Son Havadis, 3 Haziran 1971).Barış gazetesi, bir sonraki gün gidiş haberinin ayrıntılarına yer vermiş, Korutürk'ün hava alanında yapmış olduğu toplantıdaki konuşmasını yayınlamıştır. Korutürk vermiş olduğu demeçte *"2 yıl önce yapılmış olan davete şimdi icabet ettiğini belirtmiş ve dost bir ülkeyi ziyaret etmekten duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir."* Konuşmanın devamında *iki ülkenin müşterek manevi değerlerinin var olduğunu dünya siyasi sahnelerini bakışlarında paralellik olduğunu söylemiştir. Bunun yanında her iki ülkede kalkınmada birbirlerini destekleyecek şarkıları sahiptirler bu ziyaretle müşahede ve müzakere imkânı kazanacağını ümit ediyorum demişti."* Korutürk'ün eşi Emel Hanım ve beraberindeki heyet ile birlikte Türk Hava Yolları'na ait bir uçakla Tahran'a hareket etmiş oldukları bildirilmiştir(Barış, 3 Haziran 1975): Dünya gazetesi, Korutürk'ün gidişini uçtuktan bir sonraki gün haber vermiştir. Haberde İran Şehin Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin resmi konuğu olan Fahri Korutürk ve eşi Emel Korutürk'ün önceki gün Türk Hava Yolları'na ait bir uçakla Tahran'a gittiği yazılmıştır(Dünya, 4 Haziran 1975).

2.1. İran'a Varış

Türkiye-İran ilişkilerinde dostluk kardeşliğin yanında iki ülkenin çıkarları doğrultusunda yapılacak olan ekonomik görüşmelere, beklenti ve taleplere değinilmenin ardından Korutürk'ün İran'a varışı ve nasıl karşılandığı önemli konulardan bir tanesini oluşturmaktadır. Zira karşılanmadaki tavır görüşmelerin ne derece olumlu geçeceğinin işaretini verecektir. Karşılanmaya dair haberlere batığımız zaman;

Güneş, Günaydın ve Bugün gazeteleri Korutürk'ün İran'da karşılanma haberine aynı görüş doğrultusunda sunmuşlardır. Korutürk'ün Tahran'a ulaştığı havaalanının Türk-İran bayraklarıyla donatıldığını bildirmişlerdir Korutürk'ün Mehrabad havaalanına ayak basar basmaz 21 pare top atışı yapılmıştır. Şah'ın karşılamalarını samimi olduğunu ve Şah ile Korutürk'ün Şahyat Aryamehr abidesine geldikleri zaman Cumhurbaşkanı Korutürk'e Şah tarafından şehrin altın anahtarı verildiği bildirilmiştir. (Güneş, 3 Haziran 1975; Günaydın, 3 Haziran 1975; Bugün, 4 Haziran 1975). Ortadoğu gazetesi, bu karşılama törenini daha detaylı bir şekilde aktarmıştır. Tahran havaalanında indikleri anda dikkate değer hususlar olduğunu bildirmiştir. Hava meydanındaki karşılamanın ardından Tarhan caddesini geçerek misafirlerin ikametine ayrılan Gülistan Sarayı'na doğru gidilirken yol kenarlarında ellerinde Türk bayrakları "Hoş geldiniz" yazılı pankartlar bulunan halk, 2000 yıl kutlamalarından bu yana birkaç yıl içinde o zamanki itibarı değiştirmenizi gerektirecek bazı olaylar cereyan ettiği konusunda bizleri uyandırıyor denilmiştir. Ayrıca halkın yapmacık olduğu şüphesini uyandırmayacak bir neşe havası içinde oldukları üzerinde özellikle durulmuştur(Ortadoğu, 5 Haziran 1975). Milli Gazete, Cumhurbaşkanı'na tahsis edilen mercedeslerin teşhir ettiği uzun konvoylarla şehre hareket edildiğini, caddelerin Türk ve İran bayrakları ile donatılmış olduğunu, ellerinde Türk ve İran bayrakları ile büyük tezahüratlarla karşılandıklarını aktarmıştır. Cumhurbaşkanı'na tahsis edilen saraya yemyeşil caddelerden geçiş yapıldığı ve Türk heyetine Tahran'ın en büyük otelinin tahsis

edildiğini, Tahran'ın tüm caddelerinin Türk ve İran bayraklarıyla donatıldığı, her yerin ışıl ışıl sıcacık dostluk ve kardeşlik taşımakta olduğu bildirilmiştir. Taksilerin taşıdığı ufak ebatlardaki Türk bayraklarından da, vitrindeki Cumhurbaşkanı ve eşinin fotolarına kadar her yerde Türk sevgisi olduğu aktarılmıştır(Millî Gazete, 10 Haziran 1975).

Karşılamanın sıcaklığı, özeni, coşkusu ve saygınlığı Türk heyetine verilen önemi göstermektedir. Karşılamanın ardından gazeteler Korutürk'ün İran'da yapmış olduğu gezileri aktarmışlardır. Korutürk'ün gezi programına bakacak olursa;

Bariş gazetesi, Korutürk'ün Tahrandaki ilk ziyaretini Şah'ın babasının kabrine yapmış olduğu haberini vermiştir(Bariş, 4 Haziran 1975). Zafer gazetesi, Korutürk'ün İran'ın önemli şehirlerinden olan İsfahan ve Şiraz'a ziyarette bulunacağını bildirmiştir. Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet ilk olarak İsfahan'a gitmişlerdir. İsfahan'da Cumhurbaşkanı'nı şehrin Genel Valisi'nin karşılamış, günün akşamında da Vali tarafından Korutürk'ün onuruna yemek düzenlenmiştir. Yemekte Korutürk'ün yapmış olduğu konuşmada; İran'da gösterilen yakın ilgi ve büyük misafirperverlikten mutluluk duyduğunu, dost ve kardeş İran'ın İsfahan şehrinde bulunmaktan büyük memnuniyetini dile getiren Korutürk, sözlerini İran'ın zengin ve ince zevkli kültürünün temsil edilmiş olduğu bu şehre övgülerle tamamlamıştır (Zafer, 5 Haziran 1975). Hür Anadolu gazetesi, İsfahan gezisinin ardından Şiraz'a gelme haberine yer vermiştir. Korutürk'ü havaalanında Şiraz Valisi, Ordu kumandanı ve protokolün diğer üyelerinin askeri törenle karşıladığını bildirmiştir (Hür Anadolu, 6 Haziran 1975).

Günaydın gazetesi, Korutürk'ün Şiraz gezisinin ayrıntılarını aktarmıştır. Korutürk, Şiraz valisinin vermiş olduğu yemekte bir konuşma yaparak, konuşmada Türkiye- İran dostluğunun ve işbirliğini çok ileri bir seviyeye ulaştığını görmekten duyduğu memnuniyeti belirterek, Şiraz şehrinin Türk edebiyatında özel bir yeri olduğunu hatırlatmış ve bu şehrin şairlerimize de ilham kaynağı olduğunu sözlerin eklemiştir (Günaydın, 6 Haziran 1975). Son Havadis gazetesi, gün içindeki aktiviteleri haberlerine taşımıştır. Cumhurbaşkanı Şiraz'da Türk şairleri Hafız ve Sadî'nin kabirlerini ziyaret ettiğini sonrasında tarihi yerleri ziyaret ederek Persepolise hareket ettiğini bildirmiştir. Burada onuruna verilen yemekte konuşan Korutürk, bu güzel ve tarihi şehri ziyaretten büyük bir memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir (Son Havadis, 6 Haziran 1975).

2.2. Ulusal Basında Ziyaretin Ekonomik Beklentileri

Fahri Korutürk'ün İran'a gidiş haberinin verilmesinin ardından gazetelerde en çok Türkiye-İran ilişkileri konusu üzerine haberler yapılmıştır. Basın, ziyaretin ilişkiler üzerindeki etkisi, Türkiye- İran arasında yaşanan siyasi, ekonomik süreçlere ışık tutmaya ve halkı genel olarak süreçten haberdar etmeye çalışmıştır. Ulusal basının Türkiye-İran ilişkilerini nasıl yansıttıklarına ve bakış açısına baktığımız zaman;

Tercüman Gazetesi, Korutürk'ün ilk dış ziyaretini İran'a yapmasının yerinde bir karar olduğuna yönelik fikir beyan etmiştir. İran ile Türkiye'nin tarihi coğrafya ve manevi

yakınlığı göz önüne alınarak, her iki devletin gözden uzak tutulmaması gereken siyasi, askeri, dostluk ve yakınlık işbirliği mecburiyeti var olduğunu vurgulayarak, iki devletin aynı tehditle karşı karşıya olduğuna, bu yüzden de iki ülkenin askeri ittifaklarına değinilmiştir. Geçmişteki iyi ilişkiler göz önüne alınıp Atatürk ile Rıza Şah'ın dostluğunun altı çizilerek, Cumhuriyetin ilk itilafının Sadabad Paktı olduğunu söylemiştir. Zaman içerisinde iki ülke arasında Bağdat Paktı ve CENTO ile birlik ve beraberliğin devamlılığına vurgu yapılmıştır. Türkiye, İran ve Pakistan'ın batılı dostları birleştiren CENTO'nun lüzumuna her üç devletinde inandığını bu yüzden de bugün dünyada canlı paktlardan biri olarak görüldüğü ifade edilmiştir. İran'ın batıya olan kapısı ve dost kale kapısının Türkiye olduğunu, Türkiye'ye gelecek her tehlikenin İran'ı da yangın yerine çevireceği, bu yüzden İran Şahı Kıbrıs harekâtını destekleyen övgüler dile getirdiği bildirilmiştir. Haberin devamında Türkiye-İran ilişkilerinde 4 yıldan beri yaşanan soğukluğun Türkiye'nin hainlerin zoruyla mecbur kaldığı kapalı bir siyasetten kaynaklandığına dikkat çekilmiştir. Bu durumun iki devlet arasında güvenmeye neden olduğunu fakat kardeşler arasında güvenme olabileceğini bunu da her iki milletin bildiğini, ziyaretini yerinde olduğu ve ziyaretin ardından yapıcı teşebbüslerin yüz kat artacağı ve gelişeceği beklentisi içinde bulunduğu bildirilmiştir (Tercüman, 2 Haziran 1975). Milliyet gazetesi, Türkiye ile İran ilişkilerinin soğuk olmasında iki tarafında hatalı olduğuna dikkat çekerek, bu gezinin iki ülkenin de şikâyetlerini ortadan kaldırarak işbirliklerinin başlatılması açısından önemli olacağı üzerinde durmuştur. Türkiye, ilişkileri düzeltmek adına bir adım atarak İran'a üst düzey ziyaret gerçekleştirdiği, İran'da bunu göze alarak Türkiye'nin içinde bulunduğu durumları hesaba katması gerektiği konusunda fikir beyan edilmiştir. Türkiye bu ziyaretle iki ülke arasındaki soğukluğa son vermek ve karşılıklı çıkarlara dayanan ilişkiler kurulmaya gidildiği bildirilmiştir (Milliyet, 3 Haziran 1975). Son Havadis gazetesi, ziyaret ile birlikte iki ülke ilişkilerinde birleşme sağlanacağını savunmuştur. Yürütülmüş olan yanlış dış politikalarından dolayı ilişkilerin soğuklaştığını, bu ziyaret ile birlikte ilişkilerin eski sıcaklığına kavuşacağını, Cumhurbaşkanı ile birlikte kapalı kapıların açılacağı ümit edilmiştir (Son Havadis, 3 Haziran 1975). Güneş gazetesi, ziyaretin ilişkiler üzerindeki etkisine değinmiştir. CENTO ve RCD'nin kuruluşundan bahsederek, kurulmuş olan paktların işlemedeki aksaklıkları çeşitli sebeplere bağlayan yazıda, bu ziyaretin tüm sorunları çözeceği ve böylece kurulmuş olan paktların işlevselliğe kavuşacağına yönelik temennide bulunulmuştur (Güneş, 4 Haziran 1975).

Tercüman gazetesi, Güneş gazetesine paralel bir düşünceye yer verilmiştir. İşbirliğini pekiştirecek olan CENTO'nun yeni ihtiyaçlara göre gerekirse yeni üyelerle de takviye edilerek tedbirlerin alınması gerektiğini yazmıştır. Güçlü ve büyük devlet olmak yolunda önemli hamleler içinde bulunan İran ile Türkiye'nin, her türlü ilişkilerde birliği artırmanın her iki ülkenin çıkarlarına uygun düşeceğini söylemiştir (Tercüman, 5 Haziran 1975). Günaydın gazetesi, Türkiye ile İran'ın işbirliğinde CENTO ve RCD ile sınırlı kalmayacağını, ilişkilerin ilerlemesiyle birlikte yeni projelerin başlatılacağını savunmuştur. İlişkilerin sadece askeri ve ekonomik olmadığını, dış politika konusunda da birlik olduğunu vurgulayarak, buna en iyi örnek olarak da Kıbrıs meselesini vermiştir. İki ülke arasında zaman zaman yaşanan zıtlıklara karşın, iki ülke arasındaki ilişkilerin iyi düzeyde olmasıyla karşılıklı beklentilerin giderilmesinin sağlanacağı düşünülmektedir

(Günaydın, 4 Haziran 1975). Son Havadis gazetesi, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi bunalımdan dolayı İran ile ilişkilerimizde son 2 yıl zarfında duraklama seviyesine girilmiş olduğunu, bu yüzden de yüksek seviyede temaslar yapılamadığı üzerinde durulmuştur. Haberde, Korutürk'ün ilk ziyaretini İran'a yapması ilişkilerin iyileşmesinde ilk ve en önemli adım olarak görülmektedir. İran ile soğuk ilişkilerin sebebini önceki hükümetlerin yaratmış olduğu olumsuzluklar olarak değerlendirilmiştir (Son Havadis, 5 Haziran 1975).

Zafer gazetesi, ziyaretin iki ülkenin ilişkilerini bundan sonra daha aydınlık bir düzeye çıkacağını gösteren işaretlerle dolu olduğunu söylemiştir. Cumhurbaşkanı'nın yapmış olduğu açıklamalara yer vererek Korutürk'ün ziyaretinin Tahran'ın gelişen ekonomik düzeyi ve uluslararası ticaret trafiği ile ilgili olmadığını, ülkenin karşılıklı çıkarlara dayanan ilişkiler kurmaya gittiğini ve bunun da iki ülkenin amacına uygun düştüğünü söylemiştir. (Zafer, 5 Haziran 1975) Cumhuriyet gazetesi, Korutürk'ün gezisinin iki ülke arasındaki yakınlaşmayı sağlamak amacıyla yapılmış olduğunu belirtmiştir. Ziyaretin Türkiye ile İran arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi için kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğunu belirterek, Türkiye-İran ilişkileri sıcak ve yakınlığını CENTO'nun pekiştirmesinin beklendiğini fakat istenilen yakınlığın sağlanamadığını belirtmiştir. Bunun sorumlularını da iki devletin kendisi olarak görmüş, iki devletin birbirine değil de batıya yüzlerini dönmüş olmalarının temel sorun olduğunu belirtmiştir. Türkiye, Asya'ya değil batıya dönük bir yol izlemiş, bu yüzden de doğu ve güney komşularından uzaklaşmıştır. Aynı biçimde İran'da Türkiye'yi aşarak batı ile ilişkilere girmiştir. Korutürk ilişkiler bu düzeyde iken geziyi gerçekleştirerek, iki ülke arasında karşılıklı ilişkilerin rayına oturtulması olanağını bulmuştur. İki ülkenin dostluk ilişkileri ekonomiyle bağdaştırılır ve geliştirilirse iki ülke içinde büyük bir aşama olacağı söylenmiştir (Cumhuriyet, 5 Haziran 1975). Yeni Ortam, küçülen dünyada Türkiye'nin dışa açılma zorunluluğunu ve kendisini hapsediği Avrupa ve ABD çemberinden kurtulması gerektiğini düşünmüştür. Meydana gelen krizlerden Türkiye'nin kendine alan bulma ve alanını genişletme için Ortadoğu ülkelerine yönelmedeki haklılığı üzerinde durmuştur. Geçmişte İran ile bazı sorunlar yaşanmış olsa da yeni dünyada bunların ortadan kalkabileceği ve sıcak ilişkilere dönüşeceği söylenmiştir. Siyasi ilişkilerin ekonomiyle tamamlanmasına dikkat edilmesinin altı çizilmiştir (Yeni Ortam, 7 Haziran 1975).

Barış gazetesi, Türkiye-İran ilişkilerinde kesin rekabet olabilecek herhangi bir olayın yaşanmadığını, İran'ın bu konuda kuşkuları olduğuna dikkat çekerek iki ülke arasındaki ilişkileri bir başka boyutta değerlendirmiştir. İran, Güney Azerbaycan'da yaşayan Türk halkından dolayı Türkiye'den kuşkulandığını ve bu konuda yanlış düşünüldüğü yönünde fikir sunmuştur. Aslında oradaki Türk unsur iki ülke arasındaki iş birliği ve samimiyeti temsil etmekte olduğunu, Türkiye, İran'ın iç durumlarına karışmak bir yana, herhangi bir eleştiriye bile yer vermemiştir. Bunlar bir kenara bırakılarak iki ülke arasındaki kalkınma ve işbirliğine dair fikirler geliştirip artırılması gerektiği yönünde tavsiye verilmiştir (Barış, 11 Haziran 1975). Milli Gazete, Türkiye-İran arasındaki bağı gördüklerinden sonra bu ziyareti kardeşlik olarak değerlendirmiştir. Ortak bir inanç, bir tarih, bir kültür hatta bazı yönleriyle kültür birliğinden ileri bir kardeşliğin mevcut olduğunu yazmıştır. Zorlamayla olmayan politik dayatmalardan uzak tarihi bir derinlik ve kardeşlik olduğunu

vurgulamıştır (Milli Gazete, 11 Haziran 1970). İstanbul gazetesi, sınır komşumuz İran ile asırlara dayanan ilişkilerimizin varlığına dikkat çekerek, bu ülke ile sık sık problemler yaşamış olsak da, dostluğumuzun her zaman daha ağır bastığını belirtmiştir. İstanbul'a göre, İran kalkınmakta olan bir ülke olmanın yanı sıra, Türklerin çok etkilendiği ve etkisinde kaldığı bir yerdir. Türkler, İranlıların sanat ve dil yönünden azımsanmayacak derecede etkilenmiş, İran ile bazı ortak gelenek ve göreneklerimiz var olmuştur. Tarihsel süreçte Atatürk ve Şah arasındaki dostluk korunarak, CENTO ile bu dostluk sağlamlaştırılmış, transit yol ve petrol boru hattı dostluk bağlarının birer simgesi olmuştur. 2 yıl önce Sayın Pehlevi tarafından Cumhurbaşkanına yapılan davet her iki ülkenin iç politikasındaki dalgalanmalar ve Ortadoğudaki sorunlar nedeniyle ancak pazartesi gerçekleşebilmiştir. Sayın Korutürk'ün ziyareti her iki ülke arasındaki bağları güçlendirerek, iki ülke arasında daha iyi ilişkiler kurulmasına yardımcı olacağı kuşkusuzdur. Kapı komşumuzla diğer ülkeler arasındaki dostluğumuz arasında fark olmak zorundadır. Karşılıklı menfaatlerin korunması dostluğun her zaman güçlü ve samimi olması ile mümkün olacaktır. Türkiye ile İran'ın daima dost kalmalarında büyük yarar vardır. Komünizm ateşi her iki ülkeyi de tedirgin etmektedir. Bizim dostlarımız İran'ın da dostlarıdır, düşmanlarımız ortaktır ve iki ülkede zaman kaybetmeden kalkınmak zorundadır, görülüyor ki bu ülke ile kader birliğimiz mevcuttur denilmiştir (İstanbul, 5 Haziran 1975).

2.3. Türkiye-İran Arasında Yapılan Anlaşmaların Ulusal Basına Yansımaları

Gazetelerde ziyarete dair haberlerde önemle üzerinde durulan bir diğer konu ise, ziyaretin ekonomik yönü olmuştur. Çünkü Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik dar boğaz buna karşın İran'ın yükselen ekonomisi iki ülke arasındaki işbirliğinin önemini artırmaktadır. Haberlerde ziyaretin ekonomik boyutu, beklentileri ve getirilerine dikkat çekilmiştir. Bu konuda yayınlanmış haberlere bakacak olursak;

Milliyet gazetesi, ziyaretin ekonomik boyutuna dikkat çeken gazeteler arasında yer almıştır. Her ne kadar haber başlığında Korutürk Tahran ziyareti "*talep*" amacıyla değil "*Dostluk için*" gitti diye bahsetmiş olsa da, haberin devamında Korutürk'ün Esenboğada vermiş olduğu demecin ardından yapılan çıkarımda daha çok; ekonomik boyuta dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin İran'la CENTO ve RCD çerçevesinde daha sıkı ekonomik ve teknik işbirliği olanakları yaratıldığı halde, bütün kaynaklarını ortaklaşa kullanacak herhangi bir alt yapı işbirliğinin gerçekleştirilmemiş olduğu üzerinde durulmuştur. Özellikle iki ülke arasında son yıllarda iletişim ve işbirliğinde durma noktasına gelen ilişkilere değinerek, yaşanan sorunun İran'ın Türkiye'ye petrol satmama durumuna kadar geldiğini belirtmiştir. İyi gitmeyen ilişkilerin düzeltilmesi ve iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin yeniden başlaması Korutürk'ün bu ziyaretiyle bağlanmıştır. Korutürk'ten 5 gün önce Tahran'a gitmiş olan Dışişleri Ekonomik İşler Dairesi Genel Müdürü Oğuz Gökmen ve yardımcısı Cumhurbaşkanı gelinceye kadar iki ülke arasında yapılması uygun görülen ve düşünülen protokoller üzerinde çalışmalar yürütmüştür. Görüşmelerin detayları; "*Türkler İran'ın istediği projeleri gerçekleştirmek için İrandan uzun vadeli ve düşük faizli kredi istekleri olmuştur. İranlılar ise projelere göre kredi verilmesini ve faizinde uygulanmasını istemektedir. Bu konuların çözüme kavuşacağı imzalanacak protokollere*

bağlanmışır.” Protokolde İran tarafı; Trabzon limanından İran hududuna transit yol, Trabzon, Samsun ve İskenderun’da antrepo inşası, Tatvan ile Van arasında demiryolu yapımı, Van Gölü feribotlarının çoğaltılması, doğuda bir hayvan besiciliği ve et kombinası yapılarak buradan İran’a et ihraç edilmesi, İran’ın inşaat malzemeleri ihtiyacını karşılayacak çimento ve diğer fabrikaların genişletilmesi gibi çalışmaları öne çıkartmıştır. İran’ın bu isteklerine karşın Türkiye, kendi enerji sorunlarını çözümlenecek çeşitli enerji projelerinin bir kısmının İran’ın vereceği kredi yoluyla desteklenmesi gibi konuları öne çıkartmıştır. İkili görüşmelerin bu konular üzerinde gerçekleşeceği bilindirilmiştir (Milliyet, 3 Haziran 1975). Günaydın gazetesi, iki ülke arasındaki işbirliğinin önemine dikkat çekmiştir. İki ülkenin işbirliğinde birbirlerine yardım etmeleri için en azından kendi kaynaklarına bağlı kalarak gelişmiş ülkelerin bağımlılıklarına son vermelerini tavsiye etmiştir. Bunun gerçekleşmemesi sonucunda iki ülkenin tüm girişimci ve işbirliği çabalarının kâğıt üzerinde kalacağı konusunda fikir beyan edilmiştir (Günaydın, 4 Haziran 1975).

Cumhuriyet gazetesi, ziyaretin ekonomik ve ticari ilişkiler boyutuna değindiği haberin detaylarında, İran ile aramızda ekonomik ve teknik işbirliği antlaşması imzalanacağını duyurmuştur. Yapılan görüşmelerde imzalanmak istenilen antlaşmada İran, Türkiye’nin istekleri konusunda sınırlı davrandığını dile getirerek, Korutürk’ün gelişinden önce yapılan görüşmelere de değinmiştir. Görüşmelerde 3 ana liman genişletilmesi, limanlara çıkan bağlantı yollarının düzenlenmesi, İran’a giden bağlantı yolları, Van Gölü’ndeki ulaşımın iyileştirilmesi gibi konulara yer verilmiştir. İran’ın isteklerine karşı Türk tarafının savunmasına yer vererek; İran’ın belirttiği istekler ve projeler bizim de işinize yarayacak ama bunlar Türkiye’nin acil ihtiyaçları olmadığı, bunlardan daha hayati olan ihtiyaçlarımız olduğuna dikkat çekilmiştir. Kredi verilse dahi Türkiye öncelik ihtiyaçlarına yoğunlaşmazsa bizim için bir şey ifade etmeyeceği konusunda düşüncelere yer verilmiştir. Sonuç olarak ekonomik ve ticari işbirliğinde hayalci değil gerçekçi olarak yaklaşmamız gerektiğini, ayrıca İran bu işbirliğinde kendi menfaatine öncelik verdiğini ve bu uğurda hareket ettiği eleştirisi de yazıda yerini almıştır (Cumhuriyet, 4 Haziran 1975).

Ortadoğu gazetesi, bu ziyarette ekonominin baskın olduğu düşüncesini ortaya koymuştur. Şah ile Korutürk arasındaki görüşmeler de, Ahvas’tan İskenderun’a ulaştırılacak boru hattının ilk sırada yer alabileceğini savunmuştur. İran, bu konuda yapılacak olan çalışmaları projeler üzerinden yatırımlarla destekleneceğini, görüşmelerde devlet başkanları çerçeve antlaşma yapabileceğini, sonrasında uzmanların bu antlaşmanın ayrıntılarını görüşerek karar alınacağını bildirmiştir. Kalkınmada iki ülke birbirine yardımcı olmak konusunda kararlı olduklarını, özellikle İran’ın batıdan satın aldığı malların nakli için Türkiye’nin liman ve demiryollarına ihtiyacının var olduğuna, bu yüzden de İran iyileştirilmelerin yapılabilmesi için Türkiye’ye kredi verme isteğinin ağır bastığı fikri savunulmuştur (Ortadoğu, 5 Haziran 1975). Milliyet gazetesi, ziyaret çerçevesinde yapılan görüşmelerde İran’ın Dışişleri Bakanı ile bir görüşme sağlamış ve Bakan’ın demecini yayınlamıştır. İran Dışişleri Bakanlığı Abbas Kalatbari’yle Tahran’da yapılan Türk-İran görüşmeleri hakkında bir değerlendirmede bulunmuştur. Değerlendirmede “*İran bu projelerin niteliğine göre Türkiye’ye iki türlü kredi verecek altyapı yatırımları ile ilgili finansman kredileri çok düşük faizli ve uzun vadeli olacaktır Çünkü bu alanlarda Türkiye kendi önceliklerinden fazla*

İran'ın ihtiyacına göre bir öncelik sırası tanıyarak yatırım yapacaktır bu krediler Bu nedenle 20 yıl vadeli ve %2 civarında faizli olabilir altyapı yatırımları dışında kalan öbür projeler için ise uluslararası finansman bankaların en uygun tevdi şartlarında aşağı olmamak üzere kolaylıkla tanınacaktır.” Ayrıca “Türkiye’ye ihtiyacı kadar ham petrol satmaya hazır olduğunu bunun içinde Türk hükümetinden teklifler beklediğini belirterek, OPEC fiyatlarıyla Petrol satılacak dahi olsa Türkiye’ye kredili satışlarla kolaylıklar sağlanacağı” söyleyerek demecini tamamlamıştır(Milliyet, 5 Haziran 1975).

Günaydın gazetesi, yayınlamış olduğu yazıda ise bu ziyaretle birlikte yeni dönem dış politikaya dikkat çekmiştir. Yeni dönemde petrolün artan öneminden dolayı Türkiye-İran ilişkilerinin geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Çerçeve antlaşmanın görüşülmesinin önemine değinerek, olumlu sonucun alınmasıyla birlikte Türkiye’in, Amerika-Avrupa işbirliği açısından dengeleme sağlanacağını savunmuştur. Türkiye, ekonomik bakış açısını doğu ve güneye çevirerek Türkiye’nin dış politikada yeni bir döneme girdiğinin altını çizmiştir. Türkiye, İran’dan alacağı destekle birlikte Amerika’nın vermediği doları petrol olarak İran’dan alınacağını belirtilerek, Tahran’daki temasların işbirliğine dair umutları arttırdığı söylenmiştir (Günaydın, 7 Haziran 1975). Barış gazetesi, bu ziyaret iki ülkeyi eski dostluğuna götürmenin yanında, coğrafi ve ekonomik nedenlerin de olduğu konusunda fikirler sunmuştur. İran’ın batı ile yakın temasta Türkiye’ye olan ihtiyacı, bunun yanında Türkiye’nin de ekonomik destek ihtiyacı iki ülkeyi bir araya getirdiğini belirtilmiştir. Görüşmeler neticesinde İran kendisine giden liman ve demiryollarını garantileyecek, Türkiye ise petrol ihtiyacını güvence altına almış olacaktır. Ziyaretle birlikte karşılıklı ilişkilerde her iki ülke için yararlı ve hayırlı olacağı düşüncesini sunarak, ilişkilerde yeni bir dönemin başladığını savunmuştur (Barış, 15 Temmuz 1975).

Sabah gazetesi, Cumhurbaşkanı Korutürk’ün İran’da bulunarak, İran Şahı ile tercümanlı baş başa görüştüğü bilgisini paylaşmıştır. Son yıllarda İran, petrol zenginliği, yüksek silah fabrika ortaklığı ile iktisaden olduğu kadar siyasi bakımdan da bütün dünyada yeni bir itibara kavuşmuştur. Habere göre, Cumhurbaşkanı görüşmelerindeki en mühim bölümü, son yıllarda çok milletli uluslararası büyük şirketlere rağmen Amerika’dan sonra Avrupa’nın da kıta milliyetçiliğine bürünmesi karşısında Türkiye ve İran’ın alacağı tedbirler, bunun yanında RCD ve CENTO ittifakı oluşturacaktır. Haberin devamında İran için bir eleştiri de söz konusu olmuştur. “Gönül ister ki Cumhurbaşkanı Sayın Korutürk İran’ın en direkt olarak Türkiye’de giriştiği tahriklere de temas ettiğim ateşle oynadığını hatırlatsın Cumhurbaşkanı’nun etrafını çeviren kişiler Sayın Başkanım Bu mevzuda dokümanlar ve Türkiye’deki vahim faaliyetlerden müşahhas misaller verdiklerini sanmıyorum milletin en ciddi meselesi göz ardı edilmemelidir. Bu ziyaret en basit Ticaret anlaşmalarla resmi görüşmelerle geçiş dirilmiş olacaktır. Ama biz Sayın cumhurbaşkanının Türk tarihi bilmenin şuuru ve İran’ın tarih boyunca siyasi faaliyetlere de olduğunun farkında ve icrasında olmalıdır” denilmiştir (Sabah, 5 Haziran 1975).

Hürriyet gazetesi, eleştirel bir tarzda haber yapmıştır. İran’daki dostlarımız öncelikle kendilerinin ihtiyaç duydukları her projenin gerçekleşmesi için Türkiye’den “evet” cevabını almayı fazlasıyla istemişler, fakat sıra Türkiye’nin ihtiyaçlarını ön plana alan

projelere gelince isteksizliklerini belli etmiş, belki hepsine “hayır” demediler bunu da nezaketten dolayı yapmış olabileceklerini belirtmiştir. Habere göre, İran ile ilişkilerimizin aslında hangi temel üstüne oturtulması gerektiğini baştan tayin edip bu işleri ondan sonra hükme bağlamak daha doğru olacağına inanmaktadır. İran ülkesinde bulunan Azeri Türklerinin benlik anlayışından çekindikleri için Türkiye ile ilişkilerinin ihtiyatlı davranmaya çalıştığının altı çizilmiştir. (Hürriyet, 5 Haziran 1975). Barış gazetesi, gezinin Korutürk'ün ilk gezisi olması yanında, teknik işbirliğini öngören geniş antlaşma imzalanacak olmasından dolayı büyük önem taşıdığına dikkat çekmiştir. Türkiye, geziden İran'ın elde edeceği çıkarları Şah'a sunmuş, bu çıkarların İran için büyük önem taşıdığı Şah tarafından onaylanmıştır. İkili görüşmelerin karşılıklı işbirliği ve ulusal çıkarlar dengesi korunmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, Türkiye İran'a Anadolu üzerinden kara ve deniz ulaşımı için yepyeni olanaklar açmayı kabul ve taahhüt etmiştir. Bu yolların yapımı için İran, Türkiye'ye %2-3 civarında faizli kredi vermek eğiliminde olduğunu, Türkiye'nin ise İrandan faizsiz kredi istediği belirtilmiştir. Türkiye, kat kaynaklarını ulusal ihtiyaçlarının yoğunluk kazandığı alanlara yönlendirirken, İrandan alacağı faizli krediyi İran'ın ihtiyaçları doğrultusunda harcamayacağı İran'ın da bunu göz önüne alarak antlaşmaları buna göre imzalanacağı düşünülmektedir. Hiç kuşkusuz Türkiye'ye çakılacak her çivi ülkemiz açısından bir ekonomik değer ifade eder ancak borç yiyen kesesinden yer özdeyişini de unutmamak gerektiğini belirtmiştir (Barış, 10 Haziran 1975). Ortadoğu gazetesi, farklı bir bakış açısı sunmuştur. Türkiye-İran münasebetleri şu sıralar ticari olmaktan ziyade siyasi ve askeri olma potansiyeli taşımaktadır. İran petrol geliri olan bir ülkedir. Bir yandan iktisadi altyapısına para ayırırken bir yandan da silah alıcısı olmakta, hem içeride hem de dışarıda gücünü korumak istemektedir Amerika'nın Basra Körfezi'nde tutunmak istemesi ve Rusya'nın buraya inme niyeti İran'ı tedirgin etmektedir. İran, ilk olarak Basra Körfezi'nin bazı ihtilafları kendi silahlı kuvvetlerini kullanarak halletme yoluna gitmiş, arkasında Irak'la arasında gerginlik konusu olan Barzani meselesine son vermiştir. Bundan sonraki ilk adımı Türkiye ile arasında zaten mevcut olan iyi durumu intibak edecek şekilde sağlamlaştırmak olacaktır. İran bu yaşananlarda birinci dereceden işin içinde bulunmasından dolayı İran'ın bize söyleyecek çok şeyi olması bekleniyor denilmiştir (Ortadoğu, 3 Haziran 1975).

2.4. Antlaşmalar İmzalanıyor

Gezilerin tamamlanmasının ardından İran ziyaretinin asıl amacı olan ekonomik işbirliği ve yardımları ön gören antlaşmaların imza edildiği haberi basında en geniş yer bulan haberlerin başında gelmiştir. Ziyaretin amacına ulaştığı ve iki dost, kardeş ülkenin ihtiyaç duyduğunda birbirinden yardımı esirgemediğinin en önemli kanıtı olan antlaşmanın imzalanması haberlerinin basındaki yansımaları bakacak olursak;

Son Havadis gazetesi, Türk heyeti ile İran Dışişleri Bakanlığı Kahatbari'nin başkanlığındaki İranlılar arasındaki resmi görüşmelere geçilmiş olduğunu, bunun yanında iki devlet başkanının da görüşmeye başladığını ve görüşmenin ilk safhasında iki başkan dünya meseleleri üzerinde değerlendirmelerde bulduklarını bildirmiştir (Son Havadis, 4 Haziran 1975). Cumhuriyet gazetesi, iki devlet başkanının görüşmelerine değinerek baş

başa görüşmelerin yarım saat olması beklenirken daha uzun sürmüş olduğunu bunun da ziyarete verilen önemi gösterdiğini bildirmiştir (Cumhuriyet, 4 Haziran 1975). Güneş gazetesi, bu görüşmeler neticesinde iki ülke arasında geniş kapsamlı bir ekonomik ve teknik işbirliği anlaşması imzalanması konusunda mutabakata varıldığını aktarmıştır (Güneş, 5 Haziran 1975). Cumhuriyet gazetesi, ekonomik konuların somut bir biçimde görüşülmesinin Türkiye ve İran heyeti arasında yapılmakta olduğunu bildirmiştir. İki ülke arasında ekonomik ve ticari işbirliğinin esaslarını saptayan bir çerçeve antlaşmasıyla ulaştırma alanında bir ortak şirket kurulmasını öngören bir ulaştırma anlaşmasının taslaklarının son biçimini almaya başladığını aktarmıştır (Cumhuriyet, 4 Haziran 1975). Tercüman gazetesi, Türk-İran teknik adamları arasında sürdürülmekte olan görüşmelerin devam ettiğini bildirmiştir. Teknik seviyedeki görüşmelerin Türkiye-İran arasında ticaret, ulaştırma, bankacılık gibi konularda işbirliğini öngören antlaşma üzerinde fikir birliğine varıldığını bildirmiştir. Türk-İran işbirliği protokolünü yarın yapılacak olan bir törenle imzalayacağını bildirmenin ardından, antlaşmanın detaylarını ilişkin bilgiler sunulmuştur. Antlaşmanın 5 yıl süreli olacağı, işbirliğinin yürütülmesi için bakanlar seviyesinde komisyon kurulacağı ve bu komisyonlar iki ülke arasında kurulacak bir “yeşil hat aracılığı” ile devamlı irtibat halinde bulunacakları söylenmiştir. Bu arada Türkiye-İran arasında yeni bir transit antlaşması yürürlüğe konulacaktır. İran- Trabzon- Gürbulak- Ağrı-Van-Esendere yolu ile Avrupa transit yolu ve Trabzon-İskenderun limanlarının genişletilmesi için yapılacak olan çalışmalara para yardımında bulunacağı ve Türkiye'nin İrandan petrol alacağını bildirmiştir (Tercüman, 5 Haziran 1975).

Son havadis, Türkiye-İran arasında geniş kapsamlı bir anlaşma imzalanacağını haberini vermiştir. 5 yıllık süreyi kapsayacak olan antlaşmanın ticaret, sanayi, tarım, ulaşım, teknik hizmetler, bankacılık ve sigortacılık konularını kapsamına alacağına bildirmiştir. Antlaşma hükümlerine göre iki ülke arasında teknik işbirliği sağlanması için bakanlar seviyesinde bir komisyon kurulacaktır. Komisyon en az üç ayda bir toplanarak çalışmalarını sürdürecektir. Antlaşma hükümleri arasında Türkiye'nin yapacağı başta Karakaya olmak üzere projelere dayalı bazı barajlar, Trabzon-İskenderun-Samsun limanlarının yapımı ve genişletilmesi antrepoların yapımı için İran Dünya Bankasından daha iyi şartlarla Türkiye'ye kredi sağlayacağı bilgisi verilmiştir. Ayrıca Trabzon transit yolunun tamamlanması için iki ülke arasında teknik işbirliği yapılacağı, antlaşma hükümleri arasında iki ülke arasında ortak bir nakliye şirketi kurulması, enerji alışverişi yapılması, gıda projeleri, et kombinalarıyla iki ülke arasında demiryolu yapılması ve petrol ihtiyacımızın İran tarafından karşılanması konularının da yer aldığı aktarılmıştır (Son Havadis, 5 Haziran 1975). Bugün gazetesi, antlaşmanın imzalandığı haberinin ardından bu antlaşma ile Türkiye ve İran arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğinde yeni dönemin başlayacağını fikrini savunmuştur (Bugün, 6 Haziran 1975). Tercüman gazetesi, Türk-İran ekonomik ve teknik işbirliği antlaşmasıyla ilgili son çalışmaların dün tamamlanmış olduğunu bildirmiştir. Teknik seviyede yapılan toplantılarda yatırım projelerine İran'ın katkısı konusunda da anlaşmaya varıldığını, İran kredilerinin çok iyi şartlarla tespit edildiğini ve antlaşmanın Korutürk'ün Tahran'a dönüşü ile imzalanacağını haberi aktarılmıştır (Tercüman, 6 Haziran 1975).

Milliyet gazetesi, geniş kapsamlı bir paket antlaşma niteliği taşıyan ve Türkiye-İran

arasında çok çeşitli sahalarda işbirliğini öngören bu antlaşmanın son rötuşlarının yapılmış ve bilhassa bu anlaşma çerçevesinde Türkiye’de yapılacak ve İran tarafından finanse edilecek olan yatırım projelerini verilecek kredi şartları üzerinde de mutabakata varıldığını bildirmiştir (Milliyet, 6 Haziran 1975). Güneş gazetesi, Tahran’da Türk Dışişleri Bakanı ile İran Dışişleri Bakanı arasında ekonomik ve işbirliği antlaşması imzalandığı haberinin vermiştir. Karşılıklı yardım fikrine dayanan antlaşmaya göre Türkiye, petrol ve kredi karşılığında İran’a çimento demir gibi çeşitli sanayi mamulleri ve tarım ürünleri vereceğini, ayrıca anlaşmada teknik eleman konusunda da alışveriş yapılacağı bildirilmiştir (Güneş, 7 Haziran 1975). Tercüman Gazetesi, antlaşmaya dair benzer bir habere yer vermiştir. Uzmanların görüşleri ve görüşmeleri neticesinde hazırlanmış olan antlaşmaların imzalandığı bildirilmiştir (Tercüman, 7 Haziran 1975). Milliyet gazetesi, imzalanan ekonomik işbirliği antlaşması çerçevesinde iki taraf arasında yapılan antlaşmaların birinde iki ülke arasında ortak bir savunma sanayi kurulması kararlaştırılmış olduğunu aktarmıştır. İki ülkenin uzmanları kısa sürede bir araya gelecek ve iki ülkenin sanayi ihtiyaçlarını belirleyeceklerini aktarılan haberin devamında antlaşmanın tüm maddelerine yer verilmiştir (Milliyet, 7 Haziran 1975).

Güneş gazetesi, bu antlaşmayı farklı bir boyutta değerlendirmiştir. Sadece ekonomik olarak bakış açısında bulunmamış, imzalanmış antlaşmanın ikili işbirliğinin yanında iki dostluk anlamına geldiğini ve karşılıklı çıkarlar değil de dostluk olarak bakılmasını istemiştir (Güneş, 7 Haziran 1975). Günaydın gazetesi, bu antlaşmanın ardından Amerika’nın silah ambargosunun açtığı yaraları sarma konusunda yapılacak olan çalışmalarda iki ülkenin ortak silah sanayisi kurması konusunda görüşmelere başlanacağı haberini duyurmuştur. Daha önceden yapılan küçük çaplı antlaşmalarla işbirliği yapıldığına dikkat çekerek, iki ülkenin bu antlaşmalarla ekonomik ve teknik alanda gelişme sağlanacağı bildirilmiştir (Günaydın, 7 Haziran 1975).

Milliyet gazetesi, iki devlet başkanı gözden geçirdikleri uluslararası ekonomik ilişkilerde, dünyada yeni bir ekonomik düzenin kurulması halinde olduğunu, ancak karşılıklı saygı için bütün memleketlerin söz sahibi kılınarak adalet ve hakkaniyet ilkelerine dayanan ortak menfaatler temeline oturtmanın faydalı olacağını düşünmüşlerdir. Tüm dünya toplumlarının ihtiyacı ve emellerine cevap verebilecek yeni bir ekonomik düzenin güçlü ve onurlu olabileceği inancına izhar ettikleri bildirilmiştir (Milliyet, 8 Haziran 1975). Tercüman gazetesi, antlaşmanın imzalanmasını bu iki ülkenin çıkarları bakımından son derece önemli ve faydalı bir adım olduğu söylenmiştir. Siyasi, teknik, ekonomik sahalarda uzmanlar kademesinde yapılacak görüşme ve alınacak kararlar ne kadar hızlı, dikkatli, bilgili olursa bu antlaşmanın 2 ülkede açılacak güller gibi feyizleri o kadar çabuk görüleceği belirtilmiştir. *Dostlarla bir süredir temas halindeyiz fakat tereddütler boşluklar mevcuttu devlet bakanımızın bu ziyaret ve temaslarda Şehin Şah’ın da yapıcı niyetleri ile bütün o tereddütleri giderdi ve kaygılar Türk efendiliğini olan İtimat ile mutlu ümitler oluverdi* diye ifade edilmiştir (Tercüman, 10 Haziran 1975).

2.5. Fahri Korutürk'ün 9 Haziran'da İrandan Dönüşünün Basına Yansımaları

Ziyaretin başarıyla tamamlanmasının ardından Türkiye'ye dönüş yapan Korutürk'ün dönüş haberlerine de yer verilmiştir. Dönüş haberleri ise,

Adalet, Bugün ve Son Havadis, Cumhurbaşkanın dönüş haberini aynı görüş doğrultusunda vermişlerdir. Gazetelerde İsfahan, Tebriz ve Şiraz'daki temaslarını tamamlayan Cumhurbaşkanı, eşi ve beraberindeki heyet Tahran'a dönüş sağlamıştır. Tahran'da şereflerine verilen yemeğe katılarak programlarını tamamlayan Korutürk, beraberindeki heyet ile birlikte Türkiye saati ile 10.00' da Türk Hava Yolları uçağı ile Türkiye'ye döneceğı bildirilmiştir (Adalet, 9 Haziran 1975; Bugün, 7 Haziran 1975; Son Havadis, 7 Haziran 1975). Barış gazetesi, İrana yaptığı 5 günlük resmi ziyareti sona eren Cumhurbaşkanı Korutürk'ün dün Ankara'ya dönmüş olduğunu bildirmiştir. Dönüşün sağlanmasının ardından Ankara ve Tahran'da aynı anda ortak bildirinin yayınlandığını, ortak bildiride İran Şahı ile Korutürk gönüllerinde yakın bir benzerlik bulunduğu yazılarak *“yeni bir ekonomiklik bulunduğu müşade edildiği”* bildirilmiştir (Barış, 8 Haziran 1975).

Milliyet gazetesi, İrandan dönüş haberine daha ayrıntılı olarak yer vermiştir. Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet havaalanında İran Şahı, Şahbanu ve İran hükümet üyeleri kordiplomatikler tarafından askeri törenle uğurlandıkları bildirilmiştir. Cumhurbaşkanı'nı uğurlarken büyük bir içtenlikle vedalaştıkları bu temastan çok memnun oldukları bilgisi aktarılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın Ankara'ya inmesinin ardından Esenboğ'da kendisini bekleyen basın mensuplarına İran seyahatinin izlenimlerini açıkladığı konuşmaya yer verilmiştir. Konuşma; *“önce planlanmış bir hedef ve maksada elde etmek için bu seyahati yapmış değilim iki yıl önce yapılmış olan çok nazik davete icabet amacıyla gittiğimi İrandan temasların çok dostane bir şekilde gelişmiştir”* demiştir. Demecine söyle devam etmiştir; *“İran Şahı ile ülkelerimizi ilgilendiren sorunlar üzerinde çok samimi görüşmelerde bulunduğu zaman gördüm ki kendilerine ne kadar içtenlikle davranırsak o kadar içtenlikle mukabele etmektedir yayınlanan ortak bildiride basımıza çıkan yayınlarda bu temasların niteliği hakkında kamuoyu gereken bilgiyi edilecektir dünya sürekli türündeki süratli gelişmeler Ortadoğ'da gerçek söz sahibi olan olması gereken İran ve Türkiye'nin bu sıkı işbirliği dünyanın dikkatini çekecek bu bölgenin bu ülkelere ait olduğunu zamanla daha iyi anlayacaktır”* demiştir (Milliyet, 8 Haziran 1975). Cumhuriyet gazetesi, dönüş haberini ortak bildiri haberiyle birlikte aktarmıştır. Ankara ve Tahran'da ortak bildirinin aynı anda yayınlanmış olduğu bilgisini vermiştir. Bildirinin ayrıntılarında ise, görüşmelerde daha çok bölgesel ve uluslararası konular üzerindeki görüşlerde yakın bir benzerlik bulunduğunu memnurlukla kaydedildiğı belirtilmiştir. İki tarafında evrensel barış ve düzenin ancak uyumsuzlukların barışçı yollarda çözümlenmesi ve ülkelerin bağımsızlık ve toprak bütünlüğü ile iç işlerine karıştırılmaması prensiplerine saygı göstermesi suretiyle sağlanabileceğini dair inancı bir kez daha teyit edilerek Birleşmiş Milletler yasası ilkelerine olan desteklerini belirttikleri söylenmiştir (Cumhuriyet, 8 Haziran 1975).

Milliyet gazetesi, Korutürk'ün İrandan dönüşte vermiş olduğu demecde *“İrandan günün şartları altında daha çok akılcı bir görüşle çıkarlarımızı nerede birleşeceklerini tespit*

etmemiz açısından bu seyahatin verimli yönünü teşkil etmiştir” demiştir. Gazeteye göre bu sözler Türkiye'nin İran ile pekiştirmesi söz konusu ilişkilerin gerçekçi ve isabetli bir yaklaşımla ele alındığını yansıtmaktadır. Nitekim görüşmeler sonunda yayınlanan ortak bildiri hiçbir pratik değer taşımayacak dostluk ve kardeşlik edebiyatı ile şişirilmemiş iki ülke arasında dengeli bir işbirliğinin temel ilkelerini ortaya koymuştur. Türkiye ile İran arasında her iki ülkenin yararına işleyebilecek ortak girişimlerde bulunmak işbirlikleri yapmak olanağı öteden beri vardı birdenbire büyük ölçüde yükseltmesi ve bunun yarattığı gelişmeler o olanakları artırmıştır. Bazı alanlarda işbirliği özellikle İran açısından zorunlu hale gelmiştir. Örneğin; petrol gelirleriyle birlikte artan ithalat hacmi, İran'ın batıdan getirdiği malların Türkiye üzerinden daha iyi koşullarda taşına bilmesini gerektiriyordu. Oysa iki ülke kardeşlik dostluktan bahsetmesine karşın iktisadi yakınlık ve birlik kurulamıyordu. Bunun temel nedeni psikolojiktir. Taraflar iktisadi yaklaşıma isteksiz görünüyordular. Cumhurbaşkanı gezisinin ilk olumlu sonucu bu havayı dağıtıp gerçekçi bir işbirliği için gerekli ortamı yaratmasaydı. Tahrandaki temaslarda bununla yetinmeyip belirli konularda yapılacak anlaşmaların koşullarının saptandığı ve çalışmaların bir takvime bağlandığı anlaşılmaktadır. Böylelikle bu işin birçok resmi gezilerde olduğu gibi kâğıt üzerinde kalmayacağını kısa sürede somut sonuçlar alınacağı umudunu doğurmuştur. Taraflar iki yeni ve önemli konuda anlaşmışlardır. Bunlardan bir tanesi enerji ile ilgilidir. Enerji alanında elektrik ve özellikle petrol konusunda varılan anlaşma gerçekleştirirse, Türkiye için çok yararlı olacaktır. Sınır bölgesinde başlatılması düşünürler elektrik alışverişi ülkemizin Doğu Bölgesi'nin elektrik ihtiyacının giderilmesinde ve dolayısıyla kalkınmasında önemli bir katkı sağlayacaktır. İran ham petrolün devamlı ve düzenli olarak Türkiye'ye ikmalî ise petrol kaynaklarımızı çeşitlendirecek ve ülkemizin akaryakıt ihtiyacını güvence altına alacaktır. Bu durumda Türkiye'de İran'a karşı olan kırgınlıklar giderilmiş olacaktır. İkinci yenilik savunma alanında kurulması tasarlanan ortak sanayidir. İran petrolden gelen gelirin büyük kısmını silah sanayisine aktarmaktadır. Türkiye, Amerika'dan gelen tehdit karşısında silah sanayisini geliştirmek ve silah sanayinin kurulmasına önem vermelidir. Ortak savunma sanayi her iki ülkenin sorunlarını çözebilecek ve onların yabancı bağımlılıklarını giderebilecektir. Görüşmelerde bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Bunlar gaz boru hattı davası, Fırat'ın üzerine kurulacak olan barajın finansmanı ve Türkiye'den işgücü ithali gibi konular bunlara rağmen atılan adımlar iki ülkenin de yararına olduğu kısa sürede olumlu sonuçlar alınabileceği üzerine fikir beyan edilmiştir (Milliyet, 10 Haziran 1975).

Korutürk'ün gezisinin ekonomik boyutu Türkiye için çok önemli olmuştur. Bu ziyareti başarıyla tamamlanması ve ihtiyaçlarımız doğrultusunda antlaşmalar imzalanmasıyla basında Korutürk'e övgüler dolu yazılarda yerini almıştır.

Güneş gazetesi, Korutürk'ün İran ziyaretinin olumlu bir havada ne kadar başarılı geçmiş olduğuna dair görüşlerini dile getirmiştir. Korutürk'ün bu ziyareti Türkiye-İran ilişkilerinde önemli bir nokta olduğunu ve hükümetin ileride bu temastan fazlasıyla faydalanacağını söylemiştir. Devletin bir numaralı temsilcisinin hükümet işlerinde dikkatle nasıl bir çizgi çizdiğinin, yeni devletimizin ilerleyişinde de bir ilham kaynağı olması gerektiğini vurgulayarak Korutürk'e övgüler yazmıştır (Güneş, 6 Haziran 1975). Hürriyet gazetesi,

övgü dolu bir haber yayınlamıştır. Haberde Cumhurbaşkanı'nın İrandaki çok yoğun programına karşın ağırlığı, vefakârı ve nezaketi ile her anında Türkiye'yi kelimenin tam anlamı ile temsil ettiği söylenmiştir. Korutürk'ün zor bir görevi olduğunu karşısındakinin her sıfatı kendisinde toplamış ve ince usta politika izleyen bir Kral olduğunu, Korutürk'ün tartışmasız Türkiye'yi en iyi şekilde temsil ettiğini yazmıştır (Hürriyet, 11 Haziran 1975).

SONUÇ

Ülkelerin içinde bulunduğu durumlar farklılık gösterebilmektedir. Milletlerarası ekonomik işbirliği yüzyılın gereklilikleri arasında yerini almıştır. İşbirliğinde başarı birbirine yakın olan, aynı düşünce doğrultusunda birleşen ve aynı amaca gidenler arasında sağlanabilmektedir. Türkiye ve İran arasında yaşananlar bu durumu özetler nitelikte olmuştur.

ABD ambargoları ve işlevlerini yerine getiremeyen ekonomi birliklerin yaratmış olduğu belirsizlik ortamı Türkiye'yi ekonomik darboğaza sürüklemiştir. Darboğazdan kurtulmak isteyen Türkiye yönünü İran'a çevirmiş ve İran'a ziyaret yapılması kararı alınmıştır. Basında ilk olarak F. Korutürk'ün İran'a gerçekleştireceği ziyaretin haberleri yer almıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durum göz önüne alınarak basın bu ziyarete dair genel kanısı, ziyaretin tam zamanında ve en gerekli dönemde yapılmış olması konusunda olmuştur. Gerçekleştirilecek olan ziyaretin dostluk ziyareti olduğunun üzerinde özellikle durularak, iki ülke arasında tarihi yakınlık, dostluk, coğrafi birlik mesajları verilerek iki ülkenin bağlarının hep var olduğu vurgulanmıştır. Ziyaret tarihi belirlendiği ilk günlerde basında ziyaretin ekonomik durumundan bahsedilmeyerek, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik dar boğazdan kurtulmak için başka bir ülkeye muhtaç görüntüsü verilmek istenmemiştir. Ziyaret haberleriyle birlikte İran ile ilgili iyi bir komşu ve işbirliğine ihtiyaç duyan ve duyulan ülke olarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Böylece yapılacak ziyaretin yalnızca Türkiye için değil, İran için de önem arz ettiği noktasında fikir birliği sağlanmak istenilmiştir.

Ziyaret sırasında ekonomik işbirliği konusunda görüşmeler başlayınca basın tüm haberlerini ekonomi merkezine oturtmuştur. Ziyaretin asıl amacını oluşturan ekonomik gelişmeler hassasiyetle takip edilerek, her ayrıntısı haberlere yansıtılarak Türk toplumu bilgilendirilmiştir. İki ülke tarafından ön görülen ekonomik ve teknik işbirliği antlaşmalarının imzalanmış olmasını basın, büyük bir titizlikle yürütülen diplomatik başarı olarak görmüştür.

Yayımlanmış haberlerin tamamını göz önüne alacak olursak, Türkiye yeni siyasi ortamda yeni dış politika çizgisinde başarı sağlamıştır. Ambargo ve baskılar karşısında yönünü kendi coğrafyasına çevirmiş ve coğrafi dostluğu kullanarak ekonomisinde hareketlenme sağlamıştır. Bu durumda İran da, Türkiye kadar bu işbirliği ve dostluğu devam ettirme çabası içinde olmuştur. İran'a yapılan ziyaret ve akabinde gerçekleştirilen ekonomik antlaşmalarla

ziyaretin baştan sona kadar amaç-sonuç ilişkisi içinde başarıyla tamamlanmış olduğunu göstermiştir. Basına göre ziyaretin başarıya ulaşması Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün bir zaferi sayılmıştır. Ziyaret kararı ve zamanlaması konusunda ne kadar başarılı olduğu konusunda fikir birliği sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.01.261.762.14/ 05.12.1932.

BCA, 30.18.01.02.334.423/ 26.05.1975

BCA, 30.18.1.2.27.30.2, 27.04.1932

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi C.9, Devre 4, İçtima.3, 23 Aralık 1933

Sürelî Yayınlar

Adalet

Barış

Bugün

Cumhuriyet

Dünya

Günaydın

Güneş

Hür Anadolu

Hürriyet

İstanbul

Milli Gazete

Milliyet

Ortadoğu

Sabah

Son Havadis

Tercüman

Yeni Ortam

Zafer

Kütüphane Malzemeleri

- Abrahamian, E. (1976). Modern İran Tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017
- Acar, T. Milliyetçi Cephe Birliği, Karınca Matbaacılık, İzmir
- Akdevelioğlu, A.- Kürkcüoğlu, Ö. (2014). “Ortadoğu İle İlişkiler” Türk Dış Politikası C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.357-369.
- Albayrak D. Ö. (2014) “İran Ekonomisinin Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Yapısı” İran: Değişen İç Dinamikler ve Türkiye İran İlişkileri, Gazi Kitabevi, Ankara, ss.131-154.
- Armaoğlu, F. (2018). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, Kronik Kitap, İstanbul
- Başgil, A. F. (2014).27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Kubbealtı Yayınları, İstanbul
- Cin, B. (2007). Türkiye-İran Siyasi İlişkileri 1923-1938, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Çetinsaya, G. (2001). Türk-İran İlişkileri Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları 2. Baskı İstanbul
- Gorthwait, G.R. (2018). İran Tarihi, İnkılap Kitapevi, İstanbul
- Karpat, K. (2009). Türk Dış Politikası Tarihi, Timaş Yayınları 4. Baskı, İstanbul
- Koçak, C. (2018). Türkiye’de İki Parti Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları(1945-1950) Cilt. 2, İletişim Yayınları, İstanbul
- Modirşahçei, M. (2008). “Globalimizle İki Farklı Şekilde Karşılanan İran ve Türkiye Toplumları” 4.Türkiye-İran İlişkileri Sempozyumu Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Muhtari, B. - Munteziri, H. R. “Türkiye İran İlişkilerinde İşbirliği ve Zıt Olguların Araştırılması”, Fasname İlmî ve Tervici Dergisi, Sayı.52-53 ss.169-218
- Özdemir, H. (2010). Fahri S. Korutürk, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- Saray, M. (2006). Türk-İran İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara

- Soysal, İ. (2000). Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1940) C.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Soysal, İ. Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlantıları 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000
- Tuncer, H. (2017). Türk Dış Politikası C.2, Kaynak Yayınları, Ankara
- Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar 1924-1938, (1972). Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara
- Yeşilbursa, B. K. (2019). (Çev. Nur Nirmen), Bağdat Paktı 1950-1959, Vakıfbank Kültür Yayınları:0032, İstanbul
- Yıldırım, E. (2011). Türkiye ve İran İlişkileri 1918 1960, Giza Yayınları, İstanbul